

ТАРЫХ ИЛИМДЕРИ
ИСТОРИЧЕСКИЕ НАУКИ
HISTORICAL SCIENCES

Султанова А.Т.

НОВОСИБИРСК ЖАНА ОШ БООРДОШ ШААРЛАР

Султанова А.Т.

ПОБРАТИМЫЕ ГОРОДА – НОВОСИБИРСК И ОШ

A.T. Sultanova

FRATERNAL CITIES – NOVOSIBIRSK AND OSH

УДК: 950.347(004).575.04

Улам жыл өткөн сайын орус-кыргыз мамилелери тереңдеп бара жатат. Шаарлардын боордоштук тыгыз байланыштарынын түзүлүшү менен мамлекеттер ортосундагы кызматташтык жаңы тепкичке көтөрүлүп, жаңы шартта өнүгүүгө мүмкүнчүлүктөргө ээ болууда. Макалада Кыргыз Республикасынын Ош шаары жана Россия Федерациясынын Новосибирск шаары ортосундагы өз ара пайдалуу кызматташтык мамилелери иликтенет.

Негизги сөздөр: кызматташтык, достук мамилелер, инвестициялык долбоор, этностук факторлор, экономикалык байланыш, маданият байланыш.

Русско-кыргызские отношения с каждым годом приобретают особый характер. Появление побратимных городов дает новый импульс развитию сотрудничеству в новых условиях. В статье исследована двустороннее взаимовыгодное сотрудничество между городами Ош Кыргызской Республики и Новосибирск Российской Федерации.

Ключевые слова: сотрудничество, дружеские отношения, инвестиционный проект, этнические факторы, экономические связи, культурные связи.

Russian-Kyrgyz relations every year acquire a special character. The appearance of fraternal cities gives new impulse to development cooperation in the new environment. The article examines the bilateral mutually beneficial cooperation between the cities of Osh Kyrgyz Republic and Novosibirsk Russian Federation.

Key words: cooperation and friendly relations, investment project, ethnic factors, economic ties, cultural ties.

Кыргыз Республикасынын жана Россия Федерациясынын ортосундагы түбөлүк достук, союздаштык жана өнөктөштүк жөнүндө 2000-жылдын 27-июнунда Декларацияга кол коюлган. Ал эми 10 жылга экономикалык кызматташтык жөнүндөгү Келишимдин түзүлүшү эки өлкөнүн ортосундагы байланышты чындап, тереңдеткен [2.182]. Бул документтердин принциптерине жана жоболоруна ылайык, Кыргыз Республикасынын Ош облусу жана Ош шаары Россиянын бир катар облустары жана шаарлары менен тыгыз социалдык-экономикалык, илимий-техникалык жана маданий кызматташуу жөнүндө келишимдерди түзгөн. Алар: Саратов,

Нижегородск, Орловск, Кемеровск, Волгоград, Омск, Липецк, Оренбург облустары, Алтай крайы, жана Фурманов, Санкт-Петербург, Новосибирск шаарлары болуп саналат.

Турмуш өзү тастыктап тургандай, Кыргызстандын тышкы саясатында Россия Федерациясы менен болгон мамиле өзгөчө орунду ээлейт. Бул тарыхый, экономикалык, социалдык жана этностук факторлор менен байланышкан. Тарых барактарына кайрылсак, Ош менен Россиянын ортосундагы тыгыз байланыштар XIX к. башталат. Кокон хандыгы жоюлуп, Түркстан генерал-губернаторлугуна кошулган мезгилде Ош шаары Памирге, Кашкарга, Индияга, Ооганстанга жөнөгөн саякатчы-изилдөөчүлөрүнүн борбору катары кызмат кылган [3.3]. Ошол кезде Ош жергесине орустун атактуу окумуштуулары Василий Ошанин, Григорий Грум-Гржимайло, Петр Семенов, атактуу изилдөөчүлөр А.Ф. Мидендорф, Г. Потанин, А.Снесаревдор [6.39] жана башкалар келишкен. Ошондой эле алардын катарына князь П.Кропоткин, орус армиясынын генералы Л.Корнилов, Генералдык штабынын полковниги К.Маннергеймди кошууга болот. Карл Густав Эмиль Маннергейм Ош жергесине келгенде Алай канышасы Курманжан датка менен жолугушкан. 1906-ж. Орусиянын генералдык штабынын тапшырмасы менен дээрлик 14 миң чакырым аралыкты басып өтүп, Алай жери аркылуу, Сынцзяндын түндүк-батыш бөлүгү менен Пекинге чейин жүрүш жасагандыгы жөнүндө отчетун жазган [4.9]. Мындан Ош шаары дүйнөнүн төрт бурчун бириктирип, дайыма маалымат мейкиндигинде маанилүү милдетти аткарган, өзгөчө орду бар аймак экендигине толук ынанууга болот.

Ош шаарынын үч миң жылдык жашын аныктоодо да орус окумуштуу-тарыхчыларынын салымы чоң экендигин баса белгилөөгө болот. В.М.Массон, А.Н.Бернштам жана Ю.Заднепровскийлердин Ош аймагында археологиялык казуулар жүргүзүүсүнүн натыйжасында көпчүлүктү дүүлүктүргөн табылгалар казылып алынган [1.8]. Алардын негизинде жергиликтүү түрк тилдүү элдердин, анын ичинде кыргыздардын башаты байыркы сак маданияты экендиги далилденген [1.21].

Учурда кылымдардан бери салтка айланып калган элдердин ортосундагы байланыштарды эске алып, өз ара пайдалуу мамилелерди чындоого умтулуу менен кызматташуунун багыттары аныкталып, иштелип чыккан Алар негизинен экономикалык багытта – рынок экономикасынын шартында эки тараптын экономикалык, өндүрүштүк, каржылык, менчиктик, интеллектуалдык жана башка мүмкүнчүлүктөрүн натыйжалуу пайдалануу; өздөрүнүн аймактарында ийкемдүү товар алмашуу, өз ара төлөм жана инвестициялык долбоорлорду иш жүзүнө ашырууда макулдашылган экономикалык саясат жүргүзүү; энергетика, түстүү жана кара металлургия, машина куруу, жеңил жана тамак аш өнөр жайы, айыл чарбасы, курулуш, транспорт, байланыш, саламаттыкты сактоо жана башка тармактарда эки тараптуу экономикалык узак мөөнөттө кызматташуу болуп саналат.

Аталган багыттар боюнча кызматташтыкты өнүктүрүүгө жагымдуу шарттар түзүү эки тараптуу пайдалуу байланыштар аркылуу иш жүзүнө ашырылууда. Андай байланыштарга боордоштук мамилелеринин түзүлүшү өзгөчө мааниге ээ.

Россия Федерациясынын Новосибирск шаарынын мэриясы жана Ош шаарынын мэриясынын ортосунда экономика, өндүрүш, соода, маданият жана башка багыттарда кызматташтык байланыштарын түзүү жөнүндө 2008-жылдан баштап расмий өкүлдөрдүн иш сапарларында сүйлөшүүлөр башталган. 2009-жылы 1-июнда өз ара пайдалуу кызматташтыкты өнүктүрүү жөнүндөгү Макулдашууга Новосибирск шаарынын мэри В.Городецкий Ошко келгенде кол коюлган. Андан кийин ушул эле жылы 27-июнь күнү жогорудагы Макулдашуунун негизинде туугандашуу мамилелерин орнотуу жөнүндөгү Келишимге кол коюу аземи Новосибирск шаарында өткөрүлгөн. Бул күнү Новосибирск шаарынын түзүлгөндүгүнүн 116 жылдык мааракеси белгиленген. Бул, Ош шаары үчүн да, Новосибирск шаары үчүн да, жетинчи болуп түзүлгөн боордоштук мамилелери болуп саналат [7].

Новосибирск шаары Россия Федерациясындагы ири шаарлардын катарында үчүнчү орунда турат, шаардын курамында 10 район бар. Россиянын Сибирь бөлүгүнүн борбору саналып, туруктуу экономикалык өнүгүү абалына ээ. Келишимдин негизинде Ош жана Новосибирск шаарларынын ортосунда бир нече жолу атайын адистерден турган жумушчу топтордун жолугушуулары уюштурулган. Алар кызматташуунун ыңгайлуу шарттарын иштеп чыгышкан. Келишимде аныкталган багыттардын ичинен соода-экономикалык, туризм жана спорт тармактарында байланыштар жигердүү жүрүүдө. Ош шаарынан табигый, экологиялык таза айыл чарба жана текстиль продукциялары жөнөтүлүп турат. Ал эми Новосибирск шаарынан автомобиль өнөр жайынын продукциялары, троллейбус алып келинген. Ошондой эле спорт тармагындагы мелдештер өктөрүү,

тажрыйба алмашуу иштери да алгылыктуу натыйжаларды берүүдө [7].

2011-жылдын январь айында, алып келинген троллейбустарды тапшыруу аземи Ош шаарынын борборунда жайгашкан кыргыз драма театрынын алдында болуп өткөн. Бул Ош шаарынын мэриясы тарабынан шаардын инфраструктурасын жакшыртуу максатында транспорттук тейлөө маланиятын учур талабына ылайыкташтырууга өзгөчө көңүл буруп жаткандыгын айгинелейт. Себеби, алып келинген жаңы троллейбустар, мурунку троллейбустарга караганда алда канча ыңгайлуулугу, шарттары жана дизайны менен айырмаланат.

Ош шаарында троллейбус каттамы 1976-жылы ачылган [5.148]. Каттамдын бир багыты пахтадан кездеме токуу комбинатынан (ХБК) (азыркы Круманжан датка кичи районунан) түштүк-чыгыш (Манас ата кичи району) райондорун, экинчи багыты түштүк-чыгыш району менен шаардын борборун байланыштырып турат. Шаардагы жүргүнчүлөрдүн 50%ын ташыйт, айрыкча студент жаштарды. Себеби, жогорку окуу жайларынан – Ош Технологиялык университети, Кыргыз-Өзбек университети, Ош мамлекеттик университети, Юридика университетинин бир окуу имараты, атайын орто окуу жайларынан – медицина, курулуш, юридика жана финансы колледждери жана бир нече орто мектептер Исанов, Раззаков, Ленин, Курманжан датка атындагы көчөлөрдө жана Масалиев атындагы проспектинде жайгашып, троллейбус каттамы да дал ушул көчөлөрдөн өтөт. Учурда Ош шаарындагы троллейбус багыты 43 км. тартылган [7]. Бул шаардын жүргүнчүлөрүнүн транспорттук тейлөөгө болгон муктаждыгын толук канааттандырбайт. Ошондуктан Ош шаардык мэриясы троллейбустук үчүнчү каттамды ачуу, дагы шаарга 30 троллейбус алып келүү менен шаардын инфраструктурасын жакшыртуу максатында Россиянын транспорттук компаниялары менен сүйлөшүүлөрдү жүргүзүүдө.

2010-жылы Оштогу улуттар аралык коогаландуу окуядан кийин шаардын борбордук аянтына орнотулган «Тынчтык коңгуроосу» Ош шаардык мэриясынын буйрутмасы менен Новосибирск шаарында куюлуп жасалган.

«Тынчтык коңгуроосу» – бул эл аралык тынчтыкты орнотуу демилгеси. Анын үнү дүйнөнүн көп жерлеринде 21-сентябрь күнү жаңырып, жер жүзүндө тынчтыкты орнотуу үчүн бардык аракеттерди жасоого жана жер шаары жалпыбыздын үйүбүз экендигин эстетип, аны сактоого чакырат. Тынчтыктын коңгуроосу алгачкы жолу 1954-жылы БУУнун штаб-квартирасында Нью-Йоркто орнотулган. Ал коңгуроо, бардык континенттерде жашаган балдардын чогулткан тыйындарынан жана көптөгөн адамдардын өздөрү тапшырган орден, медалдарынан Японияда эритилип куюлган. Коңгуроодо «Жашасын жер жүзүндөгү жалпыга тынчтык» деген жазуусу бар.

Мындай акция Россия Федерациясында 1998-жылы башталган. Анын демилгечиси Советтер Союзунун Баатыры, учкуч-космонавт А.Н.Березовой болуп, «Тынчтык коңгуроосу» Москва шаарында Эл аралык Рерих борборунда орнотулган. Ал эми Сибирдин борбору Новосибирск шаарында 2009-жылы 25-июнда орнотулган.

Ош шаарындагы коңгуроо кыргыз жана өзбек улутундагы энелердин элесин чагылдырган «Энелердин көз жашы» деп аталган эстеликтин жанында, мындан кийин Ош жергесинде кайгылуу окуяларды болтурбоо, тынчтык үчүн күрөшүү ар бир адамдын улутуна жана башка өзгөчөлүктөрүнө карабастан ыйык милдети экендигин эстетип туруу үчүн, Ош шаарынын мэриясынын демилгеси менен борбордук аянтта орнотулган. Ошентип, Ош шаары да жер шарында тынчтык үчүн ар жылы өткөрүлүп туруучу «Тынчтык коңгуроосу» акциясынын катышуучусу болуп калды. Жергебизде тынчтыктын болушу, коомдогу туруктуулук баарына зарыл.

Ош байыртадан түрдүү маданияттардын, конфессиялардын диалогун айкалыштырып келген аймак катары өнүгүп келген. Бүгүнкү күндө да эл аралык байланыштарга жигердүү катышып, Улуу

Жибек жолунун жаңылануу учурунда маанилүү пункт катары кызмат кылат. Эл аралык байланыштарда Россия Федерациясы менен болгон кызматташтыкты улам тереңдетүү менен стратегиялык өнөктөшү катары эсептейт.

Адабияттар:

1. Галицкий В., Плоских В. Старинный Ош.- Фрунзе, 1987
2. Джумабаев М.К. Экономическое сотрудничество Кыргызстана и Российской Федерации на современном этапе./ Сб. материалов конференции 220 лет. Первое кыргызское посольство в Россию (1785–1787 гг). – Бишкек, 2008
3. Нурматова С. Русские в Оше (конец XIX середина XX вв.) по материалам архивов. – Ош, 2007
4. Өмүрзакова Т. Курманжан датка. Доор. Инсан. Ишмердүүлүк. – Бишкек, 2002
5. Ош областы. Энциклопедия. –Фрунзе, 1989
6. Рудов Г. Россия-Кыргызстан. История и современность. – Бишкек, 2001
7. Ош шаардык мэриясынын эл аралык байланыштарды өнүктүрүү жана инвестицияларды тартуу комитетинин учурдагы архивдик материалдары

Рецензент: к.и.н., доцент Адилбаев Ж.А.